

ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 336.114:378.014.543

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.240418.203.63

Тарасюк М.В., д.е.н.

Кладченко М.В.

Київський національний торговельно-економічний університет

В роботі, з метою розкриття економічної сутності фінансового забезпечення державних закладів вищої освіти, проведено аналіз взаємозв'язків цих закладів та інших суб'єктів ринку освітніх послуг. Виходячи з того, що заклад вищої освіти, як відкрита соціально-економічна система, відчуває постійні виклики з боку як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, зазначені основні фактори, що мають безпосередній вплив на його фінансове забезпечення. Обґрунтовано доцільність позиціонування освітньої послуги як інтелектуального товару, що реалізується на ринку товарів та послуг. Встановлено необхідність залучення до фінансового забезпечення державних закладів вищої освіти як державних, так і недержавних фінансів за умови диверсифікації джерел фінансових надходжень. Окреслено особливості фінансових відносин у сфері вищої освіти враховуючи специфіку освітньої послуги, встановлено характер та міру зацікавленості держави, домогосподарств і суб'єктів приватного сектору економіки у фінансовому забезпеченні державних закладів вищої освіти.

Ключові слова: фінансове забезпечення, державний заклад вищої освіти, освітня послуга, державні та приватні фінанси, домогосподарство.

UDC 336.114:378.014.543

ECONOMIC ESSENCE OF FINANCIAL SUPPORT OF STATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Tarasiuk M., Dr.of Econ.Sc.

Kladchenko M.

Kyiv National University of Trade and Economics

The analysis of the interrelations between these institutions and other entities of the educational services market has been conducted in the article in order to reveal the economic essence of financial support of state higher education institutions. The main factors that influence directly on higher education institution's financial support have been investigated based on the fact that higher education institution, as an open social

and economic system, faces constant challenges from both external and internal environment. The expediency of educational service positioning as an intellectual commodity, that is realized on the market of goods and services, has been proved. The need of attracting the financial institutions to higher education institutions, both state and non-state finance, subject to diversification of sources of financial revenues, has been proved as well. The peculiarities of financial relations in the field of higher education, taking into account the specifics of educational services, have been described. The nature and extent of interest of the state, households and private sector entities in the financial provision of state institutions of higher education have been established.

Keywords: financial support, state institution of higher education, educational service, public and private finance, household.

Актуальність проблеми. Знання є джерелом розвитку людства, двигуном та рушійною силою прогресу, саме трансформація знань поступово змінювала хід еволюції суспільства, стандарти та темп життя. У сучасному глобалізованому світі освіта – є базою, необхідною для соціального та економічного розвитку: домогосподарствам вона дає навички, щоб заробляти на життя, інновації та винаходи; виробництву забезпечує конкуренту перевагу та фінансову вигоду. За даними дослідження Гері Беккера, віддача від вищої освіти знаходиться на рівні 10-15%, що перевищує показники прибутковості для більшості фірм [1, с. 224]. Визначальним елементом дієвості національної системи вищої освіти є результативність її фінансового забезпечення за рахунок плідної взаємодії державних закладів вищої освіти з усіма суб'єктами ринку освітніх послуг: державою, домогосподарствами та приватним сектором економіки. Визнаючи провідну роль фінансового забезпечення вищої освіти у суспільному розвитку та економічному зростанні доцільним є аналіз зазначених взаємозв'язків задля визначення впливу суб'єктів ринку освітніх послуг на фінансове забезпечення державних закладів вищої освіти.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання фінансового забезпечення закладів вищої освіти досліджували: Боголіб Т.М., Козій І. С., Малишко В.В., Романенко О.Р., Федосов В.М., Чугунов І.Я., Шевченко Л.С., Юрій С.І. та інші. Але теоретичні та методологічні дослідження у даній галузі не можна вважати завершеними, та, віддаючи належне вагомим науковим напрацюванням у даній сфері, корисним буде аналіз сучасних підходів до розкриття економічної сутності фінансового забезпечення державних закладів вищої освіти на підставі побудови моделі взаємозв'язку державних закладів вищої освіти та інших суб'єктів ринку освітніх послуг.

Метою роботи є розкриття економічної сутності фінансового забезпечення на основі дослідження існуючих методичних підходів та визначення ролі усіх суб'єктів ринку освітніх послуг у фінансовому забезпеченні державних закладів вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Очевидно, що грошові кошти, самі по собі, є стабільним засобом для існування людини, але, на вагах вибору, фінансові ресурси, вкладені у вищу освіту, є найбільш прибутковим вкладенням "на перспективу", адже освіта – це інструмент відтворення та примноження тих фінансових ресурсів, які були витрачені домогосподарством на її здобуття. Переваги держави від інвестицій у вищу освіту аналогічні, оскільки сучасні тенденції такі – там, де державна політика формується на пріоритетах вищої освіти, спостерігаються значні прогресивні як економічні, так і соціальні зміни. Стійке перетворення і розвиток економіки, в цілому, неможливі без інноваційної системи вищої освіти.

Позитивні ефекти, які мають вирішальне значення для соціально-економічного розвитку суспільства на основі знань, забезпечуються за рахунок достатнього обсягу фінансових вкладень у вищу освіту, а недостатність фінансового забезпечення може призвести до значних втрат для країни, а саме: зниження її конкурентоспроможності на світовому ринку, збільшення економічних і соціальних диспропорцій, погіршення якості життя населення та, як наслідок, подальше збільшення бюджетних витрат на програми соціального забезпечення тощо [2, с. xxii- xxiii].

Реалізація потенціалу вищої освіти обумовлена наявністю фінансових ресурсів у обсягах оптимальних для забезпечення її результативного функціонування. Фінансові ресурси – це фонди грошових коштів, що формуються державою, суб'єктами господарювання і домогосподарствами, знаходяться у їх розпорядженні та є джерелом їх розвитку. Обсяг фінансових ресурсів, спосіб організації їх залучення, розподілу та використання мають як кількісний, так і якісний вплив на фінансове забезпечення та, як наслідок, суспільний прогрес.

Фінансове забезпечення, на думку О.Р. Романенко, – це покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання та державою [3, с. 18]. Але дане визначення не включає процеси залучення фінансових ресурсів, тому більш повним є визначення фінансового забезпечення С. І. Юрієм та В. М. Федосовим, як процесу

формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання [4].

Визначення фінансового забезпечення як систему відносин, на нашу думку, є більш повним, адже відображає економічну сутність самих фінансів – систему економічних відносин, що виникають з приводу розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту (ВВП) з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій держави, задоволення суспільних потреб та створення умов розширеного відтворення [5, с. 23].

Фінансове забезпечення вищої освіти є однією з найбільших статей витрат бюджету багатьох держав. Головним структурним елементом вищої освіти є заклад вищої освіти (далі – ЗВО) – відкрита соціально-економічна система, діяльність якої полягає у формуванні знань та навичок за рахунок передачі інформації та досвіду від викладача до здобувача вищої освіти, сприянні самоосвіті та самовдосконаленню студента. Система, що відчуває постійні виклики з боку навколишнього середовища, які мають безпосередній вплив на фінансове забезпечення ЗВО. Серед найбільш вагомих факторів впливу на результативність фінансового забезпечення можна виділити: стан економічного розвитку держави, який обумовлює рівень її фінансових можливостей, досконалість інституційного середовища та потенціал вищого менеджменту закладу освіти.

Основне завдання ЗВО полягає у наданні освітньої послуги – комплексу визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [6]. Освітня послуга – це продукт, який в процесі споживання формується як знання та навички, а в процесі реалізації трансформується у кваліфіковані трудові ресурси. Освітню послугу допустимо розглядати як не матеріальне, а соціальне благо, систему знань, інформації, умінь і практичних навичок задоволення різноманітних освітніх потреб і реалізації особистих здібностей їх споживача [7]. У той же час, освітня послуга є освітнім товаром, який являє собою визначену діяльність, що її здійснює виробник, і в процесі якої відбувається задоволення потреби споживача в освіті [8]. Доцільність позиціонування освітньої послуги як товару можна обґрунтувати тим, що на виробництво освітньої послуги витрачається «жива» праця та матеріальні ресурси, що виробляються в різних галузях економіки, тому вона має вартість і може виступати товаром, який

реалізується на ринку. Ринок освітніх послуг – це система економічних відносини, що виникає у процесі купівлі-продажу освітніх послуг, де специфічним «товаром» є знання, «продавцем» – ЗВО, «покупцем» – замовник освітніх послуг. При цьому поняття «безкоштовна освіта» існує лише у формальному сенсі. Для здобувача вищої освіти вона може бути, лише, безоплатною, тоді покупцем виступають або держава, або приватна особа. Отже специфіка освітньої послуги полягає в тому, що, з одного боку, вона виступає як благо, гарантоване державою, з іншого, як товар, що має вартість.

Виходячи з того, що освітня послуга – це інтелектуальний товар, який надається стороною, що організує і здійснює процес навчання [9], то підготовка фахівців з вищою освітою, – є, доволі, працемістким, фінансово затратним процесом та потребує врахування багатьох чинників. Заклади вищої освіти повинні мати сучасну матеріально-технічну базу та розвинену інфраструктуру, залучати до роботи висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, пропонувати не тільки якісну освіту, а й впроваджувати нові експериментальні програми, проводити ефективну науково-дослідницьку роботу тощо. Все це можливо лише при стабільному фінансово-економічному становищі ЗВО, оскільки всі вищезазначені критерії успішності потребують дієвого фінансового забезпечення, з урахуванням специфіки організації фінансових відносин у даній сфері.

Особливість фінансових відносин у сфері вищої освіти полягають у тому, що вигоди від вищої освіти отримують і держава, і суб'єкти економічної діяльності, і окреме домогосподарство, і суспільство в цілому, що обумовлює залучення до процесу фінансового забезпечення ЗВО: державних фінансів, фінансів домогосподарств і суб'єктів господарювання та власних фінансових ресурсів закладу освіти.

Фінанси закладу вищої освіти – це система економічних відносин, пов'язана з формуванням, розподілом та використанням залучених та власних фінансових ресурсів задля забезпечення виконання функцій і завдань, які визначає для себе ЗВО. Фінанси закладу вищої освіти проявляються і виражають свою сутність через такі функції, як:

- формування фондів фінансових ресурсів ЗВО за рахунок залучених фінансів та власних надходжень;

- розподіл та використання фінансових ресурсів задля забезпечення поточної діяльності ЗВО, процесів відтворення та розвитку;

- контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі функціонування закладу освіти.

В залежності від розпорядника фінансовими ресурсами (держава або юридична чи фізична особа приватного характеру) виокремлюють державні та приватні фінанси. Відмінні риси між державними та приватними фінансами були сформульовані французьким вченим П. М. Годме. Були визначені такі відмінності державних фінансів від приватних:

- держава може у примусовому порядку забезпечити свої доходи через систему оподаткування, примусове виконання по відношенню до самої держави відсутнє; приватні особи не можуть примусовим шляхом забезпечити свої доходи;

- державні фінанси пов'язані з грошовою системою, яка певною мірою управляється державою й не залежить від волі приватного власника, який розпоряджається лише власними фінансовими ресурсами;

- приватні фінанси орієнтовані на одержання прибутку, а державні фінанси є засобом задоволення так званого загального інтересу;

- розміри державних фінансових ресурсів є значно більшими, ніж розміри приватних фінансів, якими розпоряджаються окремі особи [10].

Природа освітньої послуги та очікування від її реалізації на ринку трудових ресурсів зумовлюють залучення до фінансового забезпечення ЗВО як приватних так і (або) державних фінансових ресурсів, за умови диверсифікації джерел фінансових надходжень. Урізноманітнення джерел фінансового забезпечення закладів освіти та можливість використання державних фінансів з бюджетів різних рівнів залежить від форми власності ЗВО: державна форма власності гарантує залучення до фінансових потоків закладу освіти державних фінансів, приватна - допускає.

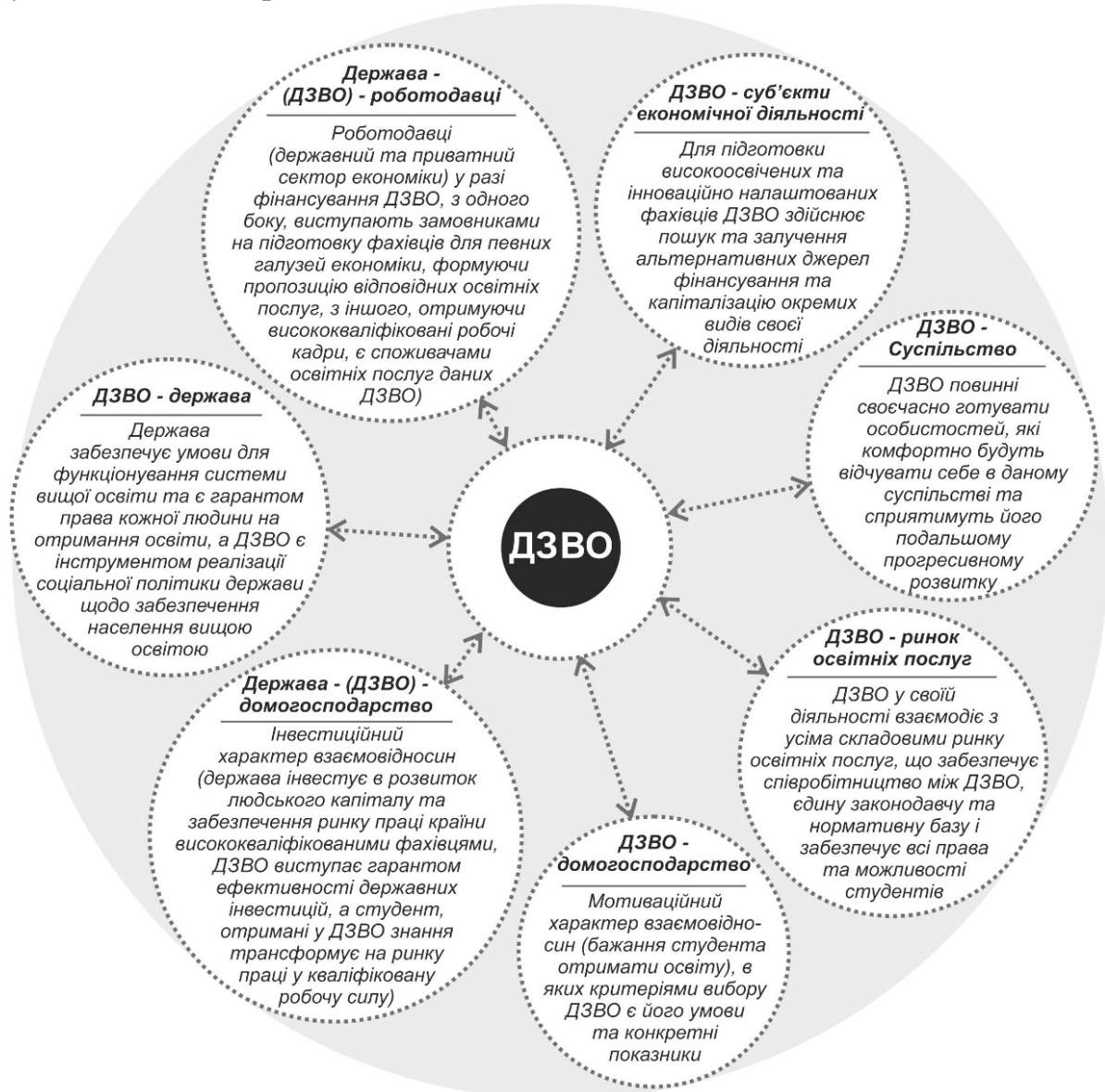
Фінансове забезпечення державних закладів вищої освіти (далі – ДЗВО) відбувається:

- з бюджетів різного рівня за рахунок платників податків (державні фінанси),

- за рахунок недержавних джерел фінансування, як плата за навчання та інших форм приватного фінансового забезпечення (приватні фінанси).

В процесі функціонування ДЗВО вступають у різноманітні економічні взаємовідносини (рис. 1), які є відображенням політики держави у сфері вищої освіти та мають значний вплив, з одного боку, на ефективність фінансового забезпечення ДЗВО та, як наслідок,

результативність його діяльності, з іншого, на процеси соціалізації окремої особистості та суспільний розвиток, у цілому. Матеріальними носіями фінансових відносин між усіма учасниками ринку освітніх послуг виступають фінансові ресурси держави, домогосподарств, суб'єктів господарювання та власні кошти ДЗВО.

*Рис. 1. Економічні взаємовідносини ДЗВО з основними стейкхолдерами
Джерело: власна розробка*

Проаналізуємо вплив фінансових ресурсів зазначених розпорядників на фінансове забезпечення ДЗВО.

ДЗВО – домогосподарство. У даному економічному зв'язку провідна роль належить домогосподарству, адже ДЗВО підпорядкований інтересу домогосподарства щодо отримання вищої освіти, загалом, та вибору окремого закладу освіти. Рушійною силою вступу є освітні мотивації вступника: бажання підвищити соціальний статус, отримати навички, які

можна вигідно реалізувати на ринку трудових ресурсів. Серед соціальних мотивацій, щодо вибору конкретного ДЗВО, можна виділити: потенційну можливість отримання безоплатної вищої освіти, місце розташування закладу освіти, умови для навчання і проживання тощо. Стримуючим фактором вибору конкретного ДЗВО є рівень забезпеченості домогосподарств, і, відповідно, ціна освітньої послуги.

Отже, при виборі ДЗВО відбувається кореляція освітньої й соціальної мотивацій вступника та його фінансових можливостей. Відповідність попиту з боку домогосподарства на отримання освітньої послуги в обраному закладі освіти та цінової пропозиції даного ДЗВО на власні послуги є визначальною щодо залучення фінансових ресурсів домогосподарств до фінансових потоків закладу вищої освіти.

Держава – (ДЗВО) – домогосподарство. Державне фінансове забезпечення вищої освіти, по своїй суті, є інвестицією у людський капітал, майбутній розвиток держави та економічне зростання. Основна ціль інвестування – це формування кваліфікованого трудового потенціалу, характер якого залежить від якості освітньої послуги ДЗВО. Дані інвестиції мають високу ступінь ризику, обумовлену специфічністю людського капіталу, який включає вроджені здібності, талант, освіту й набуту кваліфікацію, та є мірою втіленої у людині здатності приносити дохід [11]. А отже, незалежно від рівня фінансового забезпечення ДЗВО, успішність державних інвестицій у вищу освіту, значною мірою залежить від об'єкту інвестування та його віддачі від отриманої освітньої послуги.

Держава – ДЗВО. Вища освіта є однією з галузей, якою опікується держава. Необхідність державного регулювання ринку освітніх послуг, обґрунтована в науковій літературі двома концепціями: концепцією, відповідно до якої освітні послуги – є блага, щодо яких у суспільства є особливі нормативні думки, причому ці думки не можуть бути в повному обсязі виявлені ринком; та теорією суспільного сектора, яка розглядає сферу освіти з погляду особливостей виробництва освітніх послуг, які й зумовлюють необхідність державного втручання [12].

Державне регулювання вищої освіти направлене на задоволення, з одного боку, потреб кожної людини у отриманні вищої освіти як суспільного блага, з іншого, інтересів держави щодо формування якісного трудового потенціалу, та виражається у забезпеченні сприятливих умов для функціонування системи вищої освіти. Державне фінансове регулювання полягає у: закріпленні законами та іншими нормативно-правовими актами відправних засад регулювання

фінансових відносин у даній сфері, формуванні ефективного інституційного середовища, визначенні фінансового механізму та можливих джерел фінансування тощо. Інструментом реалізації політики держави, щодо забезпечення населення вищою освітою являється державний заклад вищої освіти.

Відносини держава – ДЗВО, загалом, є взаємовигідними: держава, вкладаючи власні кошти у фінансове забезпечення національних ДЗВО, задовольняє потреби освітнього закладу у фінансових ресурсах та сприяє його розвитку (функціонуванню), державний заклад вищої освіти, у свою чергу, покриває потребу держави у кваліфікованих трудових ресурсах за рахунок виводу на ринок праці фахівців з вищою освітою та забезпечує отримання громадянами вищої освіти – блага, гарантованого державою.

Держава – (ДЗВО) – роботодавці (суб'єкти державного та приватного сектору економіки). Фінансове забезпечення ДЗВО має своєрідний фактор зацікавленості, коли держава хоче передові кваліфіковані трудові ресурси і приріст валового ВВП, підприємства бажать збільшити власний прибуток та мати першокласних працівників. Досягнення зазначених цілей можливе при ефективній взаємодії держави, ДЗВО та приватного сектору економіки, коли формування контингенту студентів стане відображенням нагальних потреб та вимог роботодавців.

Залучення одночасно і державних, і приватних інвестицій є пріоритетним для ДЗВО, оскільки при підключенні лише приватних фінансів заклади вищої освіти можуть у підсумку зосередитися лише на невеликій кількості дисциплін, які, наразі, користуються попитом з боку вступників і роботодавців. Державні інвестиції, у протизвагу приватним, повинні забезпечити підготовку широкого спектру фахівців з вищою освітою та сприяти розвитку фундаментальної науки, яка розвивається головним чином у державних університетах та не має комерційних цілей.

Якщо розглядати відносини роботодавців та ДЗВО, то і державні, і приватні суб'єкти економічної діяльності у разі фінансування ДЗВО, з одного боку, виступають замовниками на підготовку фахівців, формуючи таким чином пропозицію на ринку освітніх послуг, з іншого, отримуючи кваліфіковані кадри - стають споживачами освітніх послуг ДЗВО.

Держава, одночасно, є і споживачем освітніх послуг, для насичення державного сектору економіки фахівцями, і постачальником фахівців, забезпечуючи суб'єктів приватного сектору трудовими ресурсами для

реалізації визначених ними економічних цілей, та отримуючи, у свою чергу, наповнення державного бюджету через систему оподаткування.

ДЗВО – ринок освітніх послуг. На ринку трудових ресурсів попит на продукти вищої освіти долає всі бар'єри в територіальній приналежності кадрів, тому, у контексті процесів інтернаціоналізації освіти, одним із перспективних напрямів розвитку освітньої сфери кожної держави є орієнтація на формування та ефективну реалізацію експортного потенціалу і, на його основі, подальшу інтеграцію у світовий освітній простір. Для представлення інтересів країни на міжнародному ринку освіти та успішного його освоєння потрібна державна політика, заснована на знанні вимог світового ринку, та об'єднаних зусиллях держави й ДЗВО [13].

У той же час світові тенденції до погіршення ситуації в сфері державного фінансового забезпечення загрожують стійкості систем, які традиційно надають доступ до безкоштовної вищої освіти. Це тягне за собою необхідність перегляду механізму соціального договору між ДЗВО та суспільством. Стає очевидним, що державні ЗВО повинні фінансуватися як з державних, так і приватних джерел [14, с. 11].

Таким чином, для сприяння виходу національних ДЗВО на міжнародний ринок та забезпечення їх конкурентоспроможності необхідна дієва державна політика у сфері вищої освіти, адаптована до вимог світового ринку освітніх послуг, та приведення фінансової системи держави до світових стандартів задля ефективного фінансового забезпечення ДЗВО за умов диверсифікації джерел надходження фінансових ресурсів

ДЗВО – суспільство. Двоїста природа суспільства зумовлює те, що людина, як постачальник трудових ресурсів, формує пропозицію на ринку робочої сили та приймає участь у формуванні ВВП країни, а як основний споживач визначає попит на матеріальні блага та впливає на перерозподіл ВВП за рахунок: придбання результатів праці інших людей, інвестування, податкових платежів тощо. Домогосподарство стає суб'єктом фінансових відносин взаємодіючи з державою, суб'єктами підприємницької діяльності та іншими домогосподарствами, а обсяг залучених людиною фінансових ресурсів, які, наразі, визначають фінансові можливості людини та її соціальний статус, значною мірою, залежить від кваліфікації, якою оволодів фахівець в процесі набуття професії.

Розвиток системи вищої освіти тісно пов'язаний з еволюцією суспільства, адже, фінанси, вкладені у вищу освіту сприяють розширенню спектру потреб людини та, у той же час, за рахунок трансформації на ринку праці отриманих знань, збільшують можливості для їх задоволення, як результат, суспільний розвиток. Виходячи з цього, основна мета фінансового забезпечення ДЗВО полягає у підготовці соціально адаптованого кваліфікованого фахівця, здатного формувати нове, іноваційно налаштоване суспільство, яке, у свою чергу, буде пред'являти більш високі вимоги до фахової кваліфікації його громадян та відповідності освітніх послуг ДЗВО новим викликам суспільного розвитку.

ДЗВО – суб'єкти економічної діяльності (підприємства, фінансові установи, фірми тощо). Світові тенденції щодо скорочення обсягів державного фінансування спонукала ДЗВО до пошуку альтернативних джерел фінансового забезпечення, а саме, капіталізації окремих видів діяльності, що дістало відображення «концепції підприємницького університету». Підприємницький університет – це не ринкове підприємство, головним тут є зміна моделі організації та управління діяльністю: перехід від фінансового забезпечення за державні кошти до багатоканального, на основі самостійного пошуку додаткових джерел [15]. Це інституція, яка проводить якісне навчання та поширює знання, а своє функціонування та розвиток покриває за рахунок диверсифікації джерел фінансового забезпечення, основна частка яких припадає на власні надходження, від продажу послуг, які ним надаються. [16].

Одним із способів заснування підприємницького університету є створення на базі ДЗВО науково-дослідницьких лабораторій, центрів тощо, здатних просувати на ринок власні конкурентоспроможні розробки. Необхідність формування таких ДЗВО пов'язана не лише з пошуком альтернативних джерел фінансового забезпечення, а й з потребами сучасного ринку праці у креативно мислячих фахівцях, які у своєму навчанні поєднували освітню й дослідницьку діяльність. Вивід на ринок такого іноваційно налаштованого трудового капіталу сприятиме, як попиту на випускників даного ДЗВО на ринку праці, так і попиту на отримання у зазначеному закладі освітньої послуги, що, у свою чергу, призведе до залучення фінансових ресурсів до бюджету закладу освіти.

Підсумовуючи вищезазначене на рис. 2 визначена роль ДЗВО у структурі суспільно-економічних відносин та зазначені взаємозв'язки між її основними елементами.

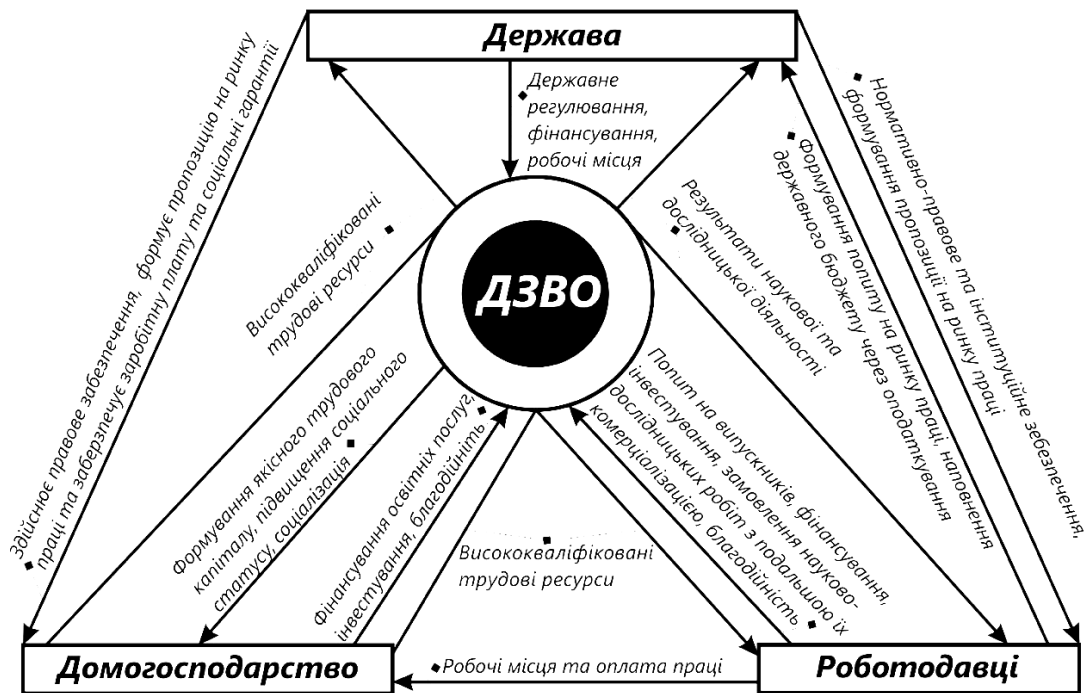

Рис. 2. ДЗВО у структурі суспільно-економічних відносин
Джерело: власна розробка

Висновки. Розвиток сучасного суспільства неможливий без побудови ефективної системи вищої освіти, оскільки там, де політика країни формується на пріоритетах вищої освіти, спостерігаються значні прогресивні як економічні, так і соціальні зміни. Структурною одиницею вищої освіти є ЗВО, успішність якого значною мірою залежить від ефективності його фінансового забезпечення яке, наразі, можливе за рахунок диверсифікації джерел фінансових надходжень.

В процесі насичення власного бюджету фінансовими ресурсами ДЗВО вступають у різноманітні соціально-економічні взаємовідносини – від окремого домогосподарства до суспільства в цілому, а саме, від формування висококваліфікованого фахівця до забезпечення зростання продуктивності праці за рахунок виводу на ринок праці якісного інноваційно налаштованого людського капіталу, від закріплення у особистості її фахової соціальної ролі до формування злагодженого суспільства та забезпечення його сталого розвитку. При цьому обсяг фінансових ресурсів вкладених у вищу освіту є визначальними на шляху позитивних зрушень суспільного розвитку та економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. И.С. Потапова, История экономических учений: учебное пособие, 3-е изд. стереотип. – М.: МГИУ, 2008. – 244 с.
2. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы: Доклад Всемирного банка. – М.: Весь мир, 2003. – 234 с.
3. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник. 4-те вид. – К.: Центр Навчальної Літератури, 2009. – 312 с.
4. Фінанси: підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 687 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16520205/finansii/finansoviy_kontrol#954.
5. Кремень О.І., Кремень В.М. Фінанси. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 416 с.
6. Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Ніколаєнко С. Рейтингові системи – складові національного моніторингу якості вищої освіти [Текст] / С. Ніколаєнко // Вища школа. – К. : Библиотека КНТЭУ. – 2007. – № 4. – С. 3–14.
8. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: Монографія. – К.: НАДУ, 2005. – 326 с.
9. Александров В. Освітня послуга // Економіка України. – 2007. – №3 – С. 53–60.
10. Лучковська С. І. Фінансове право [Текст]: навч. посібник / С. І. Лучковська. - К.: КНТ, 2010. - 296с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14170120/pravo/finansii_finansova_diyalnist_derzhavi_organiv_mistsevogo_samovryaduvannya.
11. Фішер С., Дорнбуш Р., Шмалензі Р. Економічна теорія. – М., Юніті, 2002.
12. Шилова В. І. Державне регулювання ринку освітніх послуг в Україні : дис. ... к. держ. упр. : 25.00.02 / Валентина Іванівна Шилова. – Запоріжжя, 2007. – 213 с.
13. Лозовий В.С. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1695/>.
14. Проект предварительного доклада о подготовке глобальной конвенции о признании квалификаций высшего образования, Париж, 2015 – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002347/234743R.pdf>.
15. Боголіб Т. М. Модернізація економічного механізму діяльності університетів / Т.М. Боголіб // Економіка України. – 2012. – № 9. – с. 24-32. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_9_4.
16. Гадеуш Вавак. Ліберальна і підприємницька концепція університету як вказівка для вибору шляхів розвитку вищого навчального закладу. Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Вип. 756 – 757. Філософія, с. 208-218.